

الگوی اسلامی - ایرانی رویکرد اقتصادی در وضعیت اقلیمی کنونی کشور

کامران شیرزاد^۱، سیدباقر میرعباسی^۲، سهیلا کوشا^۳

چکیده

کشور ما ایران از وسعت بالایی برخوردار بوده و با وجود غالب بودن اقلیم گرم و خشک در مناطق وسیعی از کشور، تنوع آب و هوایی مشهود می‌باشد. از این رو ظرفیت‌های اقتصادی فراوانی در کشور وجود داشته که به دلیل محجور ماندن الگوی ایرانی در این خصوص، امکان بهره‌برداری مطلوب از ظرفیت‌ها وجود ندارد. این پژوهش به روش تحلیلی-توصیفی انجام شده و هدف آن است که الگوی اسلامی-ایرانی حقوق اقتصادی در وضعیت اقلیمی کشور مورد واکاوی قرار گیرد. چنین نتیجه شد که تلاش دولت برای مالکیت دائمی پروژه‌های صنعتی، ریشه عدم موفقیت این مهم بوده و اگر بتوان مصداق قراردادهای ساخت-بهره برداری- واگذاری را در صنایع آب و فاضلاب، برق و معادن اعمال نمود و حقوق سرمایه‌گذار و کارفرما نیز به‌درستی رعایت شود، امکان بهره‌برداری مناسب از ظرفیت‌های اقتصادی کشور در وضعیت اقلیمی ایران وجود دارد. الگوی موخر در حیطه معادن بوده که اکثر دغدغه‌های حقوقی، سیاسی و اقتصادی را مرتفع ساخته و از این جهت می‌تواند الگوی اصلاح حقوق اقتصادی در کشور قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها:

حقوق اقتصادی، اقتصاد دولتی، وضعیت اقلیمی، الگوی اسلامی ایرانی

۳۳

دوره ۱۳، شماره ۱، پیاپی ۳۳
بهار ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲-۱-۱۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲-۵-۵

صص: ۳۸۹-۳۶۹

شابا چاپی: ۵۵۹۹-۲۳۲۲

رتبه علمی

ب

پورتال مجله‌های علمی
JOURNALS.MSRT.IR

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین الملل دانشگاه پیام نور استان تهران، تهران، ایران.

۲. استاد بازنشسته گروه حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول) mirabbasi@ut.ac.ir

۳. استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور استان تهران، تهران، ایران.

۱- مقدمه و بیان مسئله

کثرت نعمت‌های خدادادی در کشور ما غیرقابل انکار است. ایران کشوری وسیع با تنوع آب و هوایی، و معادن فراوان می‌باشد. از این رو ظرفیت‌های زیادی برای توسعه اقتصادی داشته که متأسفانه بی‌توجه مانده است. بحث در خصوص علت عقب‌افتادگی‌ها خارج از پژوهش کنونی بوده و در این پژوهش با تمرکز بر بحث حقوق اقتصادی انجام‌شده است. نکته قابل توجه اینکه مالکیت اصلی منابع طبیعی به صورت عمومی بوده و تمامی شهروندان از آن به یک‌میزان سهم دارند. از این رو این ثروت‌ها ملی تلقی شده و دولت به نمایندگی از مردم تنها اداره آن را در دست دارد (و ثوقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷). در کشور ما نیز صنعت نفت و گاز ملی اعلام‌شده و پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، دیگر ثروت‌های کشور و زمین‌های بلااستفاده در شمول انفال قرار گرفت (داودیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵). از این رو ستاد اجرائیات فرمان امام تأسیس شد که تا از ثروت‌های رهاشده برای منافع عمومی بهره برد. در وضعیت کنونی، کشور ما به‌مانند اکثر کشورهای جهان، ثروت‌های عمومی را منابع انفال دانسته که دولت تنها با مجوز قانونی و در راستای بهره‌مندی عمومی، حق استفاده از آن را دارد (امامیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵).

باتوجه به تولی دولت بر منابع عمومی کشور، مسئولیت‌هایی متوجه مسئولین می‌باشد. در صورت داشتن برنامه جامع برای استفاده از ثروت‌های عمومی، دولت از جانب عموم مردم مورد تشویق قرار گرفته ولیکن در صورت عدم استفاده صحیح دولت، موردانتقاد شهروندان می‌باشد. در کشور ما حجم دولت زیاد بوده و موردانتقاد اکثر خبرگان مدیریت واقع شده است. انتقاد به حجم زیاد دولت از این نظر است که مدیریت دولتی هیچ‌گاه به‌مانند مدیریت خصوصی که منافع خود را در عملکرد صحیح می‌بیند، مفید عمل نمی‌نماید و سیاست اکثر کشورها در واگذاری به بخش خصوصی می‌باشد (مرادی، ۱۳۹۰: ۷۵). در حال حاضر دولت سعی در سرمایه‌گذاری مستقیم در بسیاری از صنایع داشته که تجربه مالکیت دولتی این صنایع نشان از زیان‌دهی آن‌ها می‌باشد. همچنین تجربه واگذاری به بخش خصوصی پس از راه‌اندازی نیز چندان موفق نبوده و رانت و فساد در این حوزه مشهود می‌باشد. درعین حال دولت برای کنترل بسیاری از مسائل سیاسی، می‌بایست در برخی از پروژه‌ها حضور مستقیم داشته باشد (شیروی، ۱۳۹۴: ۷۴).

تجربه موفق اکثر کشورها نشان داده که اگر بخش خصوصی به صورت مستقیم در پروژه‌ها سهم می‌تواند حداکثر مطلوبیت عملکرد را ارائه دهد. در این خصوص قراردادهای «بی.او.تی» معرفی شده که به‌موجب آن، سرمایه‌گذار با هزینه شخصی خود پروژه را راه‌اندازی کرده و تا مدتی مشخص مالک طرح بوده و از منابع آن استفاده می‌نماید. سپس پروژه به‌طور کامل به کارفرما واگذار

می‌گردد. این سازوکار در اکثر کشورها با موفقیت انجام شد و در کشور ما نیز به صورت محدود دارای موفقیت‌هایی می‌باشد ولیکن الگو ناقص حقوق اقتصادی مانع از کاربردی شدن این قراردادها و تعمیم آن به دیگر صنایع گردیده است (امین پور، ۱۳۹۵: ۱۷۲). اخیراً "بحث واگذاری معادن تحت این قراردادها به میان آمده و لیکن نیاز است که الگوی اسلامی-ایرانی این واگذاری‌ها مشخص گردد. لذا در این پژوهش با تمرکز بر شرایط اقلیمی کشور، الگوی حقوق اقتصادی مطلوب ارائه گردیده است.

۲- سوالات و اهداف

سوال پژوهش اینکه راهکارهای اصلاح الگوی حقوق اقتصادی در کشور، با توجه به شرایط اقلیمی کنونی چیست؟ هدف پژوهش پاسخ‌دهی به این سوال می‌باشد.

۳- پیشینه پژوهش

وثوقی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای بیان کردند که وجود ساختار و سازمان مناسب جهت فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌های دو طرف اصلی قراردادهای «بی.او.تی» ضروری است که از یک طرف روند اجرای کار برای بخش خصوصی در کشور میزبان روشن شود و از طرف دیگر دستگاه سرمایه‌پذیر دولتی نیز به وظایف و نقش خود در اجرای این پروژه‌ها عمل نماید. در این مقاله به طور کلی عوامل قرارداد مشارکتی به روش بی او تی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

کوکبی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای بیان داشت که استفاده از تاکتیک‌های واگذاری دولتی به ویژه در مورد تأسیسات زیربنایی به تدریج افزایش، و نزد کشورهای در حال توسعه به مقبولیت قابل توجهی دست یافت. می‌توان علت این موضوع را تحمیل هزینه‌های شکست پروژه به طرف قرارداد، بیان نمود.

امامیان و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای بیان کردند که پروژه‌های مهم زیرساختی که از طرف دولت با شرکت‌های خصوصی منعقد می‌گردند، از لحاظ اقتصادی بسیار حائز اهمیت هستند.

داودیان و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای بیان کردند که یکی از عمده‌ترین مشکلات کشورهای در حال توسعه در مسیر رشد و توسعه زیربنایی، مواجه شدن با کمبود منابع مالی دولتی برای توسعه تسهیلات زیربنایی است. به همین دلیل در چند دهه گذشته تلاش‌های بسیاری در خصوص ایجاد روش‌های جدیدی برای تأمین منابع مالی لازم برای توسعه تسهیلات زیربنایی آغاز شد.

حسین زاده و همکاران (۱۴۰۱) مولفه‌های تمدن ساز سبک زندگی در حوزه مصرف از منظر مقام معظم رهبری (مدظله) را مورد بررسی قرار دادند.

صفایی شکیب و همکاران (۱۴۰۱) بررسی تأثیر دینداری بر امنیت شغلی در بین کارکنان مرکز بهداشت شهرستان همدان را مورد واکاوی قرار دادند.

علیزاده و همکاران (۱۴۰۱) الگوی جهانی پیشنهادی مدیریت اسلامی- ایرانی پیشرفت در مسائل اقتصادی را پیشنهاد نمودند. شیخ و کارگر (۱۴۰۱) تأثیر استراتژی تحلیل محیطی کارآفرینان بر عملکرد سازمان در شرکت های کوچک و متوسط به عنوان الگوی پیشرفت را ارائه کردند

جعفرزاده ورزی (۱۴۰۱) الگوی تاثیرگذاری سرمایه گذاری خارجی بر سرریز فناوری حوزه انرژی های تجدید پذیر ایران های تجدید پذیر ایران را بررسی نمود.

تاکنون در هیچ تحقیقی، الگوی حقوق اقتصادی کشور مورد واکاوی قرار نگرفته و در این پژوهش با تمرکز بر شرایط اقلیمی، الگوی حقوق اقتصادی بررسی شده که از جنبه های نوآورانه پژوهش می باشد.

۳-۱ ارتباط با الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی

تحقیق کنونی، رویه‌ی اقتصادی برای کشور پیشنهاد نموده که در آینده بسیار مهم بوده و اهمیت آن نیز در حال حاضر که در تحریم‌ها به سر می‌بریم مشهود است. در واقع در این تحقیق الگوی اسلامی ایرانی حقوق اقتصادی پیشنهاد شده که با محورهای مجله الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی تطابق داشته و از این رو محقق تصمیم به ارسال این مقاله به مجله مذکور گرفت.

۴- ملاحظات مفهومی و نظری

ذیل این قسمت، ابتدا وضعیت اقلیمی ایران تشریح شده، سپس در بحث‌های جداگانه الگوی اسلامی- ایرانی حقوق اقتصادی بررسی گردیده و در انتها، قابلیت اعمال حقوق اقتصادی در چند صنعت کشور مورد بحث قرار گرفته است.

۴-۱ وضعیت اقلیمی ایران

توریسم بخش مهمی از اقتصاد جهانی را شامل شده و آب و هوا یکی از عمده‌ترین عوامل مقاصد توریستی می باشد. توجه به توریسم ساحلی و توریسم ورزشی در پیش برد برنامه‌های توسعه گردشگری در سواحل شمالی و جنوبی کشور بسیار حائز اهمیت

است. دوره مطلوبیت اقلیمی در منطقه ساحلی جنوبی ایران منطبق بر تمام ماه‌های سال بوده؛ درحالی‌که در ناحیه ساحلی شمالی بهترین شرایط اقلیمی برای استراحت ساحلی در ماه‌های (ژوئن، ژوئیه و اوت) فصل تابستان می‌باشد. مطلوبیت استراحت ساحلی در نواحی ساحلی شمال و جنوب ایران در مناطق شرقی این سواحل نسبت به مناطق غربی بیشتر است. در واقع هر چه از غرب این سواحل به سمت شرق پیش روی می‌شود؛ بر میزان مطلوبیت اقلیمی برای استراحت ساحلی افزوده می‌شود. این برون‌داد با کاهش بارش از غرب به شرق در ناحیه ساحلی شمالی و ساعات آفتابی بیشتر نبود بارش و وضعیت مناسب آسایش حرارتی در منطقه ساحلی جنوبی قابل توجیه است (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰).

برای اجرا و برگزاری ورزش‌های فوتبال ساحلی و دو ساحلی شرایط مناسب اقلیمی در مناطق ساحلی شمال و جنوب متفاوت است. بر این اساس فصل پاییز در هر دو ساحل کشور، شرایط بهینه برای فوتبال ساحلی و دو ساحلی وجود دارد با این تفاوت که مناسب‌ترین زمان برای این فعالیت‌ها در سواحل شمالی ماه اکتبر است ولی این وضعیت برای سواحل جنوبی کشور در ماه دسامبر رخ می‌دهد (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲).

شرایط اقلیمی عالی برای گردشگری در سواحل شمالی در ماه‌های می ژوئن و ژوئیه و وضعیت اقلیمی قابل قبول نیز در ماه‌های نوامبر و دسامبر از فصل پاییز فراهم است. در نهایت با مقایسه نتایج این مدل برای اجرای فعالیت‌های ورزشی در سواحل شمالی و جنوبی ایران چنین به نظر می‌رسد که در طول سال در منطقه ساحلی شمال ماه‌های، می ژوئن، ژوئیه و اوت و در سواحل جنوبی ماه‌های ژانویه فوریه مارس و ماه دسامبر از فصل پاییز در مجموع مناسب‌ترین شرایط اقلیمی را برای انجام ورزش‌های مورد مطالعه را دارا هستند.

از طرف دیگر بخش وسیعی از کشور را آب‌وهوای گرم و خشک فراگرفته و این شدت در نواحی شرق و جنوب شرق بیشتر است. زمین‌های بلااستفاده در دشت کویر و لوت که گرمای آن به بیش از ۶۰ درجه نیز می‌رسد، ظرفیت مناسب اقلیمی برای انرژی خورشیدی ارزیابی می‌گردد.

جدا از بحث انرژی‌های تجدیدپذیر، معادن معدنی فراوانی در مناطق گرم و خشک وجود دارد. در حال حاضر منابع نفت و گاز در جنوب غرب کشور متمرکز بوده که از مناطق گرمسیری می‌باشد. در مناطق کویری خراسان نیز معادن غنی فلزات و آهن وجود دارد. استان کرمان که از نظر آبی در مضیقه بوده و جزئی از استان‌های کویری محسوب می‌گردد؛ دارای معدن مس بوده که نقش مهمی

در اقتصاد کشور ایفا می‌کند. از این جهت کشور ما از نظر اقلیمی دارای تنوع، با برتری هوای گرم و خشک و درعین حال دارای منابع معدنی فراوان و ظرفیت‌های تجدیدپذیر قابل توجهی بوده که نیاز به توجه دارد.

۴-۲ الگوی اسلامی حقوق اقتصادی

به موجب اصل ۱۶۷ قانون اساسی، منابع فقهی بخشی از منابع حقوقی محسوب می‌شوند. بنابراین حکومت قواعد فقهی بر مسائل حقوقی غیرقابل انکار است. یکی از قواعد مهم حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی، قاعده «نهی فی سبیل» است.

این قاعده به عنوان یک اصل فقهی، تأثیر فراوانی بر ذهنیت و دستگاه فکری نخبگان دینی — سیاسی و اجرایی جمهوری اسلامی ایران گذاشته است. براساس این قاعده، خداوند در قوانین و شریعت اسلام هیچ‌گونه راهی را برای نفوذ و تسلط کفار بر مسلمین باز نگذاشته است. مبنای این اصل آیات ۴۱، ۴۳ و ۴۴ سوره نساء و حدیث معتبر اعتلا است (نائینی، ۱۴۱۳ ه.ق: ۱۲۱).

از بین فقهای اسلامی حضرت امام خمینی (ره) در نوشته‌ها و اندیشه‌های خود در زمینه حکومت اسلامی بیشترین توجه و اقدامات خود را به اصل نفی ظلم و استبداد و تسلط بیگانگان مبذول داشته و درعین حال آن را یکی از قواعد فقهی در استنباط معارف سیاسی برشمرده است. نسبت به جنبه سلبی و ایجابی توجه خاص و والایی را به آن مبذول داشته و مورد تأکید قرار داده‌اند و آن را از جنبه ایجابی و سلبی مورد توجه قرار می‌دهند جنبه ایجابی آن نیز حفظ نظام اسلامی و اعتلای موقعیت و شأن جمهوری اسلامی بین مستضعفان جهان و مسلمانان است و جنبه سلبی این قاعده نفی استعمار و استبداد و ظلم و ستم برای حفظ استقلال و نفی وابستگی می‌باشد.

موضوع کاپیتولاسیون (توسط امام خمینی (ره)) و موضوع تحریم تنباکو (توسط میرزای شیرازی) و همچنین اصل نه شرقی و نه غربی جمهوری اسلامی و اعمال و تأکید بر آن در سیاست خارجی، نتیجه چنین اصلی و برخاسته از این قاعده می‌باشد. در اصول متعدد قانون اساسی ایران، با استناد به قاعده نفی سبیل و مخصوصاً در زمینه سیاست خارجی ایران هویدا می‌باشد.

دستگاه دیپلماسی ایران تحت تأثیر این قاعده اعمال و رفتار خود را جهت‌دهی و طراحی می‌کنند.

از منظر اسلام، حفظ اعتلا و برتری مسلمانان و نظام حکومت دینی یک اصل اساسی و یک هدف مهم محسوب می‌شود (حلی، ۱۴۰۹ ه.ق: ۱۷۴). در دیدگاه فقه اسلامی، خصوصاً فقه امامیه، سلطه و چیرگی دشمنان بر جامعه اسلامی و مسلمانان امری نارواست و برتری کفار بر مسلمین چه در نظام تکوین و چه در نظام تشریح ممکن و پذیرفتنی نیست (انصاری، ۱۴۲۰ ه.ق: ۱۴۷).

با نگرش به این اندیشه و تفکر، هرگونه مراودات و مبادلاتی که باعث گسترش و ازدیاد نفوذ بیگانگان و غیرمسلمانان در جامعه اسلامی گردد بدان شکل که در امور مسلمین دخالتی داشته باشند، ناصحیح و جایز نیست و ممنوع تلقی خواهد شد. مهم‌ترین عناوین ضمیمه زیر گروهی اصل نفی سییل در فقه اسلامی که موردقبول اکثریت قریب به اتفاق علما و فقهای اسلامی است، به شرح ذیل می‌باشد:

الف) جایز نیست غیرمسلم بر مسلمان حکومت کند.

ب) مشورت با غیرمسلمانان در امور مسلمانان جایز نیست.

ج) هبوط حق قصاص برای غیرمسلمان.

د) جایز نبودن ازدواج غیرمسلمان با مسلمان.

ه) جایز نبودن استقرار حق شفعه برای غیرمسلمان.

بر این اساس، استفاده از سرمایه‌ها و فکر خارجی نباید به نحوی باشد که امنیت کشور را مخدوش نماید. این مهم در جریان توسعه اقتصادی کشور می‌بایست مدنظر قرار گیرد.

۴-۳ الگوی ایرانی حقوق اقتصادی

طی سالیان متمادی، دولت در ایران نقش عمده‌ای را در صحنه فعالیت‌های اقتصادی ایفا کرده است که یکی از ابعاد آن ایجاد بنگاه‌های دولتی جهت حصول به اهدافی نظیر اشتغال، کمک به فرایند رشد و توسعه حمایت از صنایع داخلی و مصرف‌کنندگان داخل کشور، تأمین کالاهای استراتژیک و ... می‌باشد. یکی از مهم‌ترین دلایل حضور گسترده دولت در فعالیت‌های اقتصادی کشور وجود منابع سرشار نفت و گاز است و در واقع دولت با اتکاء به درآمدهای نفتی، نقش مهم‌ترین سرمایه‌گذار را در کشور دارد (جعفرنژاد، ۱۳۹۸: ۵۷).

تأمین، تولید و عرضه مایحتاج ضروری جامعه حمایت از مصرف‌کنندگان و تثبیت و کنترل قیمت‌ها عدم توانایی بخش خصوصی اقتصاد برای رقابت با شرکت‌های خارجی، ایجاد انحصار برای دولت جهت تولید توزیع و یا واردات برخی کالاها از خارج کشور عمده‌ترین دلایل و اهداف پیدایش شرکت‌های دولتی پس از پیروزی انقلاب است (شیروی، ۱۴۰۰: ۱۲۵).

مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که عملکرد مالی و عملیاتی شرکت‌های دولتی، تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر اقتصاد کشور و متغیرهای مختلف آن دارد تأثیر حجم فعالیت شرکت‌های دولتی بر سطح نقدینگی سرمایه‌گذاری سطح عمومی قیمت‌ها اشتغال و درآمد ملی بسیار حائز اهمیت است در حال حاضر بدهی شرکت‌های دولتی به سیستم بانکی بخش عمده‌ای از بدهی دولت به سیستم بانکی می‌باشد. به‌عنوان نمونه در پایان سال ۱۳۸۲، بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به بانک مرکزی و سایر بانک‌ها معادل ۷۸۸۶۹/۴ میلیارد ریال بوده است که در حدود ۳۶ درصد از کل بدهی دولت به سیستم بانکی است و نسبت به سال ۱۳۸۱ حدود دو درصد افزایش نشان می‌دهد (غمامی و یادگاری، ۱۳۹۸: ۴۷۱).

با پیروزی انقلاب اسلامی و همچنین در زمان وقوع جنگ تحمیلی، دولت در ایران با دخالت و شرکت در زمینه‌های مختلفی از جمله تولید و توزیع کالا و خدمات، فعالیت‌های خدماتی و مستغلاتی تخصیص منابع ارزی از طریق، بودجه قیمت‌گذاری کالاها و خدمات تعیین الگوی مصرف کنترل تجارت خارجی کنترل، صنایع، بیمه بانک‌ها، معادن هواپیمایی کشتیرانی، پست و تلگراف و تلفن راه‌آهن و ... بوروکراسی عظیمی را ایجاد نموده بود. در کنار این دستگاه عظیم دولت بنیادها و سازمان‌های مختلفی از جمله بنیاد مستضعفان و جانبازان، آستان قدس رضوی بنیاد شهید کمیته امداد امام خمینی و ... با بیش از چند هزار شرکت بزرگ تولیدی و خدماتی که در اختیار خود داشتند بخش عظیمی از فعالیت‌های اقتصادی را در دست خود گرفتند. در چنین شرایطی برای بخش خصوصی که از مزایای نهادهای مزبور و بخش دولتی برخوردار نیست امکان عمل گسترده‌ای وجود نداشته و در آن‌ها انگیزه سرمایه‌گذاری و تولید کاهش می‌یابد.

۴-۴ اعمال الگوی حقوق اقتصاد خصوصی
 باهدف برون‌رفت از مشکلات مدیریت دولتی، تلاش‌هایی انجام شده که به علل مختلف مؤثر، چندان واقع نگردیده است. ذیلاً در چند صنعت متفاوت، کاربرد این صنایع بررسی شده است.

۴-۴-۱ در صنعت آب و فاضلاب

بسته به نوع قرارداد بی.اوتی، سرمایه‌گذار تعهدات گوناگونی را قبول می‌نماید. اعتبار سرمایه‌گذار به اطمینان از اجرای تعهد پروژه است. درخواست کارفرما از سرمایه‌گذار آن است که پروژه را سر موقع و بدون ایراد تحویل نماید. در صورت تحویل بی‌موقع پروژه، زیان‌های اساسی دامن دولت را گرفته و تأمین این خسارت‌ها گاه ممکن نمی‌باشد (اسکندری، ۱۳۹۲: ۶۴).

دولت میزبان حق دارد بدون دخالت در امور اجرایی از بدو تا ختم پروژه و انتقال آن به خود نظارت مستمر بر اجرا و بهره‌برداری داشته باشد. این نظارت حق عرفی و قانونی دولت می‌باشد. (اعلایی فرد، ۱۳۹۴: ۲۷۰).

پروژه زیربنایی موضوع بی‌اوتی باید در موعد مقرر ساخته شده و به بهره‌برداری برسد و براساس قرارداد خرید محصول، در زمان مشخص شده در قرارداد، محصول و خدمات پروژه به خریدار محصول تحویل شود. بر این اساس ممکن است از جهات مختلفی در خصوص ساخت پروژه و بهره‌برداری و هماهنگی بین نحوه ساخت پروژه و تأسیسات خریدار محصول جهت تحویل محصول، به خریدار روابط حقوقی بین خریدار محصول و دیگر شرکت‌کنندگان در پروژه از جمله پیمانکار ساخت و اپراتور برقرار شود (اسکندری، ۱۳۹۲: ۶۴).

۱- اپراتور خریدار محصول و اپراتور باید رابطه‌ای مستمر در کل دوره امتیاز بهره‌برداری با یکدیگر داشته و این رابطه را حفظ نموده و آن‌ها باید یک مکانیزم کارآمد برای تسهیل ارتباط اپراتور با نیازهای خریدار محصول فراهم کنند. وجه مشترک دیگر بین اپراتور و خریدار محصول، مسئولیت مشترک آن‌ها برای اختلافات در بهره‌برداری است. اپراتور مسئولیت اختلالات بهره‌برداری را بر عهده دارد و خریدار محصول مسئولیت اختلافات مربوط به قسمتی از تأسیسات که به وسیله یا تحت نظارت و مراقبت او فراهم شده است و همچنین هرگونه نقص در روش‌های افزایش خروجی پروژه را بر عهده دارد.

۲- پیمانکار ساخت خریدار محصول رابطه‌ای نزدیک با پیمانکار ساخت مخصوصاً در مرحله ساخت ایجاد خواهد کرد. کارهای پیمانکار ساخت باید به‌طور صحیح با سیستم خریدار محصول و هر زیرساختی که خریدار محصول فراهم خواهد کرد هماهنگ و مرتبط باشد. خریدار محصول باید اطلاعات فنی لازم را برای پیمانکار ساخت در زمینه طراحی چنین رابطه‌ای فراهم کند و ممکن است تمایل داشته باشد برای آزمایش کارهایی که با تأسیسات دارای وجه مشترک است در محل حضور داشته باشد. قرارداد عرضه مواد اولیه و تجهیزات فی‌مابین شرکت پروژه از یک طرف و عرضه‌کننده تجهیزات و مواد اولیه از طرف دیگر منعقد شده و به‌موجب آن عرضه‌کننده مواد اولیه و تجهیزات متعهد می‌شود که مقدار مشخصی از تجهیزات و مواد اولیه را با کیفیت معین و قیمت مشخص برای شرکت پروژه فراهم کند. فقط عرضه‌کنندگان مواد اولیه با شرایط خاص تمایل به قبول چنین تعهدی در کل دوره امتیاز بهره‌برداری دارند. البته همه پروژه‌ها به قرارداد عرضه مواد اولیه نیاز ندارند و این قرارداد در پروژه‌هایی مانند بیمارستان یا جاده نسبت به

پروژه‌های نیروگاهی و پالایشگاه کمتر استفاده می‌شود. مواد اولیه می‌تواند سوخت برای پروژه‌های برق یا مواد خام و برق برای کارخانه‌های صنعتی و یا آب خام برای پروژه‌های تصفیه آب باشد.

در فرمت نمونه قرارداد وزارت نیرو در مورد پروژه‌های تصفیه آب/فاضلاب در بخش شرایط خصوصی قرارداد؛ دوره احداث به ماه براساس طرح اولیه مشاور تعیین می‌شود. مقصود از دوره احداث دوره‌ای است که پس از تاریخ قطعیت پروژه جهت تکمیل و راه‌اندازی تأسیسات با ظرفیت کامل در قرارداد مشخص می‌شود.

همچنین مسئولیت تأمین نیازهای پروژه در دوره‌ی احداث و دوره‌ی بهره‌برداری، به عهده سرمایه‌گذار است.

۴-۱-۱ تعهدات بهره‌برداری و نگهداری

مقطع زمانی که پروژه وارد مرحله بهره‌برداری تجاری شده تا مدت توافق شده ادامه خواهد یافت. در طول این مدت سرمایه‌گذار تمامی عملیات را باید مطابق با معیارهای ذکر شده در موافقت‌نامه انجام دهد. از مهم‌ترین نگرانی‌های سرمایه‌پذیر حفظ کیفیت پروژه در دوره بهره‌برداری تجاری از سوی سرمایه‌گذار است. بنابراین با توجه به اینکه اغلب پروژه‌های مورد نظر بی‌اوتی برای برآورده شدن نیازهای عمومی است به منظور حصول اطمینان سرمایه‌پذیر از عرضه کالا و خدماتی با کیفیت مناسب و مطابق با استانداردهای تعیین شده، این حق مسلم کارفرما است که از شرکت پروژه بخواهد امکان بازرسی‌های مستمر از تجهیزات و فرآیند بهره‌برداری را داشته باشد. چه‌بسا در دوره‌های معین از سرمایه‌گذار بخواهد که در یک مکانیزم از پیش طراحی شده که در مفاد قرارداد هم مقرر شده است، پروژه را ارزیابی کند و گزارش‌ها را به وی ارائه نماید. همچنین ممکن است در شرایط اختصاصی قرارداد؛ برنامه، روش کار، استانداردها و تنظیماتی که سرمایه‌گذار برای آزمایش‌های ضروری مورد نیاز ملزم به انجام آنهاست، قید شود. برابر با ماده ۱-۵ شرایط اختصاصی قرارداد آب و فاضلاب آزمایش‌های که باید از سوی سرمایه‌گذار هم در دوره احداث و بهره‌برداری انجام می‌شود شامل آزمایش‌های قبولی عملکرد در هر مرحله است (تیموری و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۳).

شرکت پروژه یا سرمایه‌گذار همان‌طوری که در دوره احداث متعهد می‌شود نسبت به احداث پروژه با رعایت شرایط و مشخصات موافقت‌نامه اقدام کند و این تعهدات را به یک پیمانکار ای پی سی واگذار نماید. در خصوص بهره‌برداری تجاری نیز باید تعهدات خود را در زمینه بهره‌برداری و نگهداری پروژه به یک پیمانکار بهره‌برداری و نگهداری واگذار نماید و شرکت یادشده موظف خواهد بود که تمام ملزومات بهره‌برداری و نگهداری پروژه در طول دوره بهره‌برداری تجاری را فراهم آورد. هم‌چنین با توجه به طولانی‌بودن

دوره بهره‌برداری تجاری سرمایه‌گذار باید قرارداد بهره‌برداری و نگهداری را با یک شرکت مجرب و توانمند پیش از انجام آزمایش‌های راه‌اندازی نهایی کند و مقدمات شروع اجرای تعهدات او را فراهم کند. سرمایه‌گذار با تکمیل پروژه، در پایان دوره احداث، آمادگی خود را جهت آغاز دوره بهره‌برداری تجاری پروژه به سرمایه‌پذیر اعلام می‌کند و برای نظارت بر انجام آزمایش‌های مربوط به راه‌اندازی مربوط به شروع دوره بهره‌برداری تجاری، از سرمایه‌پذیر دعوت به عمل می‌آورد. از این رو اجرای تعهدات از سوی پیمانکار ای‌پی‌سی و پیمانکار بهره‌برداری و نگهداری برای یک دوره‌ای هم‌پوشانی خواهد داشت. درحالی‌که هرکدام به اجرای تعهدات قراردادی خود اقدام می‌کنند.

۴-۱-۴-۲ تعمیر و نگهداری

با توجه به این‌که پروژه‌های زیربنایی برای عمر مفید طراحی می‌شوند و باید در طول عمر مفید و برای تأمین نیاز عمومی مورد بهره‌برداری قرار گیرند و در پایان بهره‌برداری تجاری از سوی شرکت برای ادامه بهره‌برداری به سرمایه‌پذیر واگذار گردند، از این روز سرمایه‌گذار در دوره بهره‌برداری تجاری باید تمام شرایط پیش‌بینی شده در مورد بهره‌برداری را رعایت کند و با انجام تعمیرات اساسی به‌موقع و صحیح نسبت به واگذاری پروژه به سرمایه‌پذیر در شرایط مورد توافق اقدام نماید. (صادقی و سلیمان زاده، ۱۳۹۶: ۶۴۹).

سرمایه‌گذار در دوره بهره‌برداری تجاری پیوسته با ارسال گزارش‌های بهره‌برداری و نگهداری از پروژه اعمال هرگونه تغییرات و انجام تعمیرات و حوادث را به سرمایه‌پذیر اعلام می‌نماید تا سرمایه‌پذیر در جریان تمام مسائل پروژه قرار گیرد و در مرحله واگذاری پروژه بر شرایط حاکم بر پروژه اشراف لازم را داشته باشد.

پس از واگذاری، به‌منظور استفاده از تجربیات شرکت، بخشی از تعمیر و نگهداری و یا در صورت لزوم، بخش خصوصی را به سرمایه‌گذاران واگذار می‌نماید. این مورد در جریان اداره پروژه و به‌صورت بخش خصوصی و یا مسائل تعمیر و نگهداری نمود بیشتری دارد. فایده این طرح تجربه لازم در این باره بوده و هدررفت منابع را به حداقل می‌رساند. از سوی دیگر، تشویق سرمایه‌گذاران به شرکت در چنین طرح‌هایی با امید منافع دائمی نیز از دیگر مزایای این طرح می‌باشد. اما یکی از معایب این طرح، قدرت روزافزون شرکت و عدم توانایی حل اختلاف در صورت بروز مشکلات جدی می‌باشد.

به‌صورت کلی پیشنهاد می‌شود که این طرح با دقت لازم و بررسی سوابق سرمایه‌گذاران انجام شود و هرگونه واگذاری پس از واگذاری پروژه با نظر یک تیم تخصصی صورت پذیرد و سوابق سرمایه‌گذاران در طول راه‌اندازی مورد بازبینی قرار گیرد.

۴-۱-۳ سایر شروط مندرج در قرارداد

در بند (۱۸-۱) فرمت قراردادهای تضمین خرید آب/ پساب تصفیه‌خانه‌های آب و فاضلاب در قالب قراردادهای بی‌اوتی وزارت نیرو، برای سرمایه‌گذار مسئولیت راه‌اندازی، مدیریت، بهره‌برداری، نگهداری و تعمیرات پروژه تا پایان دوره مجاز پیش‌بینی شده است تا به‌عنوان یک بهره‌بردار صلاحیت‌دار طوری عمل می‌کند که پروژه طبق مشخصات فنی و مفاد قرارداد، در وضعیت سالم و مناسب بهره‌برداری شود و بتواند آب/ پساب تحویلی را با روشی بی‌خطر، متداول، مطمئن و پایدار تولید کرده و تحویل خریدار دهد.

موارد زیر نیز از مسئولیت‌های سرمایه‌گذار در نظر گرفته شده است: (نوذری پور و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱).

الف) آماده‌سازی، مذاکره، امضا و اجرای تمام موافقت‌نامه‌ها و قراردادهایی که برای انجام تعهدات خود لازم می‌بیند.

ب) خرید و تعویض تجهیزات موردنیاز برای بهره‌برداری مطمئن از پروژه، طبق این قرارداد.

ج) تأمین مواد و مصالح، مواد مصرفی و خدمات موردنیاز.

د) انتصاب، سازمان‌دهی و راهبری کارکنان برای مدیریت و نظارت بر بهره‌برداری و نگهداری پروژه.

ه) تدوین، تنظیم و برقراری رویه‌های منظم بازرسی، نگهداری و تعمیرات پروژه.

و انجام دیگر اقداماتی که به‌طور متعارف برای بهره‌برداری و نگهداری پروژه طبق مفاد بخش سوم شرایط خصوصی قرارداد مذکور و براساس رویه‌های سنجیده و حرفه‌ای، ضروری است.

سرمایه‌گذار و خریدار موظف هستند به‌طور مشترک نحوه و مراحل روش‌های بهره‌برداری پروژه را شش (۶) ماه پیش از تاریخ بهره‌برداری تجاری برنامه‌ریزی شده باهم توافق کنند تا پیش‌نویس روش‌های یادشده توسط سرمایه‌گذار تهیه و به کمیته بهره‌برداری تحویل شود. روش‌های بهره‌برداری باید براساس طراحی پروژه به شرح پیش‌بینی شده در قرارداد تعیین و تدوین شود و با پارامترهای بهره‌برداری مطابقت و سازگاری داشته باشد و در آن به تمام فصل مشترک‌های کارکردی بین خریدار و سرمایه‌گذار اما نه محدود، به روش برقراری ارتباط‌های روزانه: فهرست کارکنان کلیدی، برنامه‌ریزی تولید آب/ پساب تحویلی و زمان‌های توقف برنامه‌ریزی شده و توقف اضطراری آن، نحوه گزارش مقدار ظرفیت و مقدار تولید و شرایط کیفی آب/ پساب و گزارش بهره‌برداری پروژه اشاره

شود. کمیته بهره‌برداری تشکیل شده طبق ماده‌ی (۱۹) شرایط عمومی قرارداد، موظف است، ظرف مدت دو (۲) ماه پیش‌نویس تهیه‌شده را بررسی و نهایی کند.

هرگاه به اعتقاد سرمایه‌گذار، تناقض‌هایی بین مفاد بخش سوم شرایط خصوصی قرار داده و استانداردهای بهره‌برداری پروژه وجود داشته باشد، سرمایه‌گذار موظف است تا پیش از تاریخ قطعیت، آن‌ها را مشخص کند و با خریدار در مورد رفع این تناقض‌ها به توافق برسد.

هرگاه کمیته بهره‌برداری و سرمایه‌گذار در مهلت مقرر نتوانند چگونگی بهره‌برداری پروژه را توافق کنند، روش سرمایه‌گذار اگر متناقض با محدودیت‌های فنی پروژه نباشد و با مفاد قرارداد منطبق باشد، به کار گرفته می‌شود، تا زمانی که طبق ماده ۳۵ شرایط عمومی قرارداد، اختلاف بین دو طرف حل و فصل شود. سرمایه‌گذار موظف است تنها کارکنانی را استخدام کند که به‌طور مستقیم یا توسط بهره‌بردار صلاحیت‌دار که از تخصص لازم برخوردار بوده و آموزش دیده و دارای تجربه‌ی لازم و مناسب برای بهره‌برداری، نگهداری و نظارت بر کارها و هماهنگ‌سازی فعالیت‌های پروژه باشند. سرمایه‌گذار باید به خریدار اطمینان دهد که با توجه به رویه‌های سنجیده و حرفه‌ای، کارکنان موردنیاز در دوره‌ی بهره‌برداری تجاری به تعداد کافی همواره و بیست و چهار (۲۴) ساعت در هر شبانه‌روز و هفت (۷) روز در هر هفته در محل کار خود در پروژه حضور خواهند داشت. حداکثر مدت قطع کامل پروسه تولید و تحویل آب / پساب در هر سال (برنامه‌ریزی‌شده، اضطراری از طرف سرمایه‌گذار یا خریدار) مجموع دوازده (۱۲) روز می‌باشد. در صورت افزایش این مدت مطابق شرایط قرارداد با طرف مقصر، مطابق شرایط این قرارداد برخورد خواهد گردید. حداقل دو (۲) "روز" از این مدت باید توسط کمیته بهره‌برداری برای توقف‌های اضطراری در هر سال پیش‌بینی گردد. در ضمن میزان "آب/پساب" تولید نشده متناسب با توقف‌های پیش‌آمده، براساس برنامه جبرانی مورد تأیید کمیته بهره‌برداری، قابل اصلاح می‌باشد.

۴-۱-۴-۴ تعهد به انتقال تکنولوژی

یکی از تعهدات سرمایه‌گذار در قراردادهای بی‌اوتی، ورود تکنولوژی و دانش فنی به داخل کشور سرمایه‌پذیر می‌باشد. بدین وسیله کشور سرمایه‌پذیر به تکنولوژی پیشرفته‌ای دست پیدا می‌کند، به نحوی که در بند ۱ از قسمت م تبصره ۲۲ قانون برنامه سوم توسعه مقرر شده بود: «دولت موظف است در اجرای طرح‌های عمرانی از جمله طرح‌های موضوع این تبصره توسط وزارتخانه‌های نفت، راه

و ترابری، معادن و فلزات، صنایع، جهاد سازندگی، نیرو، به هنگام عقد قرارداد با شرکت‌ها و پیمان‌کاران خارجی به نحوی اقدام نماید که شرکت‌های خارجی، ملزم به انتقال دانش فنی و آموزش نیروی انسانی باشند.»

همچنین ضروری است الزام بهره‌بردار به استفاده از نیروی کار محلی، با توجه به نوع پروژه به‌عنوان تعهد در نظر گرفته شود. بنا به پیچیدگی پروژه و نیاز سرمایه‌پذیر، این الزام بهره‌بردار به استفاده از نیروی انسانی محلی و تبعاً آموزش آن‌ها متفاوت خواهد بود.

امر آموزش نیروهای بومی یکی از شیوه‌های انتقال دانش فنی به‌کارگیری ماشین‌آلات، وسایل، سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای کامپیوتری و سایر تجهیزاتی که برای بهره‌برداری پروژه موردنیاز است، تلقی می‌شود. همان‌طور که بیان شد کشورهای در حال رشد با اتخاذ روش‌های مختلف، سعی دارند رشد فناورانه و ظرفیت مداوم تکنولوژی بومی خود را بهبود بخشند. تا اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰، اکثر کشورهای در حال توسعه تکنولوژی را بدون هیچ‌گونه محدودیتی وارد قلمرو خود می‌کردند. در میان کشورهای در حال توسعه، هند اولین کشوری بود که در زمینه اخذ تکنولوژی خارجی، به‌منظور حفظ ارزش خارجی، سیاست تنظیم تکنولوژی را اتخاذ کرد. در طول دهه ۱۹۷۰ تعدادی از کشورهای در حال رشد برای انتقال تکنولوژی مقررات تنظیمی و کنترلی وضع کردند (واحدی و رسول زاده، ۱۳۹۶: ۱۵). به‌عنوان مثال در دهه ۱۹۷۰ چند کشور آمریکای لاتین از جمله برزیل، آرژانتین، همچنین کشورهای در حال رشد منطقه جنوب شرقی آسیا از جمله مالزی، فیلیپین و جمهوری کره و نیز بعضی از کشورهای آفریقایی به‌خصوص نیجریه، به‌منظور اجرای سیاست‌های خود در ارتباط با انتقال تکنولوژی مقرراتی را برای اولین بار وضع کردند. در مراحل اولیه تنظیم و کنترل معاملات انتقال تکنولوژی تمرکز کشورهای در حال رشد، بر کاهش هزینه‌های اخذ تکنولوژی متمرکز بود؛ بدین نحو که این کشورها، با محاسبه هزینه‌های مربوط به ورود تجهیزات و نیز هزینه‌های نگهداری مربوط به استفاده از تکنولوژی خارجی و همچنین هزینه‌های غیرمستقیم ناشی از دریافت تکنولوژی، حداکثر مبالغ قابل پرداخت تعیین گردید. در مراحل بعدی، کشورهای در حال رشد ضوابط و دستورالعمل‌های خاصی، در خصوص انتقال تکنولوژی وضع نمودند که عموماً در این دستورالعمل‌ها، قبول شرایطی که منجر به وابستگی شدید کشورهای در حال رشد به کشورهای خارجی گردد و با منجر به وابستگی به مواد مصرفی و اولیه خارجی و یا محدودیت صادرات گردد، ممنوع اعلام شده بود. برخی از کشورها همچون هند، ورود تکنولوژی را در برخی از بخش‌ها، به‌طور کلی ممنوع اعلام کردند. در برزیل انواع معینی از تکنولوژی از قبیل دانش فنی بدون حقوق مالکیت صنعتی، مشمول محدودیت جدی قرار گرفت، مقررات کشورهای مختلف از حیث شکلی و درجه اهمیت آن، در خصوص انتقال تکنولوژی با

یکدیگر متفاوت است. مثلاً در برزیل، مکزیک و فیلیپین، این مقررات به صورت قانون موجود است. در هند تنظیم و انتقال تکنولوژی از طریق دستورالعمل‌های اداری دقیق انجام می‌شود. در کشورهای نظیر پاکستان و اندونزی، بررسی آثار انتقال تکنولوژی، از رسمیت کمتری برخوردار است (واحدی و رسول زاده، ۱۳۹۶: ۲۲). در اوایل دهه ۱۹۸۰، کنترل دولت بر ورود تکنولوژی خارجی گسترش یافت و مقررات اخذ تکنولوژی از جنبه‌های مختلف حقوقی، اقتصادی و فنی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. کاهش سرعت رشد اقتصادی در این کشورها را کند کرده است. بدین ترتیب موجبات اصلاحات مقررات تشویقی و ترویجی انتقال تکنولوژی را فراهم شد. غالباً ورود تکنولوژی پیشرفته از طریق انگیزش‌های مختلفی، از جمله معافیت از ضوابط و دستورالعمل‌ها، تسهیل مقررات مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به بیگانگان، مورد ترغیب و تشویق قرار می‌گیرد (واحدی و رسول زاده، ۱۳۹۶: ۲۳).

۴-۴-۲ در صنعت برق

متأسفانه در خصوص صنعت برق کشور، تاکنون اقدام جدی برای خصوصی‌سازی انجام نشده است. نیروگاه‌های کشور یا به صورت دولتی و یا با مالکیت کامل خصوصی فعال بوده و دولت تنها قرارداد خرید تضمینی برق را ارائه داده که چندان مورد توجه قرار نگرفته است. در مواردی نیز زمین‌های دولتی برای احداث نیروگاه‌های اختصاص داده شده که کمکی به بخش خصوصی این حوزه باشد. به نظر نمی‌رسد که سازوکار بی‌اوتی در این صنعت چندان موفق باشد. چراکه هزینه احداث نیروگاه‌ها معمولاً بالاست و این نوع سرمایه‌گذاری به صرفه نمی‌باشد. دولت معمولاً زمین‌ها را به صورت رایگان واگذار کرده و به فرض دریافت مبلغ، این میزان هزینه کرد به نسبت کل هزینه‌های ساخت نیروگاه مقدار ناچیزی است؛ لذا برای سرمایه‌گذار به صرفه نبوده که درازای دریافت زمین، پروژه را حتی در بلندمدت واگذار نماید. صادرات برق نیز به دلیل چالش‌های فراوان که جای بحث در این تحقیق را ندارد، به صرفه نمی‌باشد. تنها در بخش انرژی‌های تجدیدپذیر می‌توان با واگذاری زمین و قرارداد خرید تضمینی برق، بخش خصوصی را به راه‌اندازی این پروژه‌ها تشویق نمود که تا حدودی موفق ارزیابی شده است. اما ساخت نیروگاه‌های فسیلی از نظر اقتصادی به صرفه نبوده که حضور بخش خصوصی در این قسمت را با مشکلات عدیده مواجه می‌کند. تنها در بخش تجدیدپذیر می‌توان به حضور بخش خصوصی امیدوار بود.

۴-۴-۳ در صنایع معدنی

باتوجه به این که طرح کاربرد سازوکار بی.او.تی در صنعت معدن کاری، هم‌اکنون در مرحله پیشنهاد وزارت صمت قرار دارد، باتوجه به اطلاعاتی که در مورد آن موجود می‌باشد، به بحث در این مورد پرداخته شده است. قرارداد بی.او.تی به‌عنوان عمومی قرارداد شناخته می‌شود. لذا قواعد عمومی قراردادها برای آن صادق است. آنچه در مورد قراردادها بخشی از قانون مدنی را در بر گرفته و منابع فقهی متعددی در این باره موجود است در مورد قراردادهای بی او تی نیز صادق می‌باشد. در فصل پیشین اثبات شد که این قراردادها در زمره عقود غیرمعین جای داشته که براساس اصل آزادی قراردادها منعکس شده در ماده ۱۰ ق.م.ا منعقد می‌شوند. در عین حال به‌عنوان شرایط صحت قراردادها مندرج در ماده ۱۹۰ قانون مدنی در این مورد صادق است (اعلانی فرد، ۱۳۹۴: ۵۴). لذا در قراردادهایی که در بخش معادن واگذار می‌شوند، اصول عمومی قراردادها صادق است. براین اساس، وزارت صمت براساس سیاست‌های خود، طرح را به افراد صالح واگذار می‌کند که همچون دیگر اقسام قراردادهای این سازمان می‌تواند به‌صورت مناقصات برخط باشند. با توجه به این که دولت در قبال این نوع پروژه‌ها بودجه‌ای تعیین نمی‌کند، مناقصه می‌تواند براساس مدت بهره‌برداری باشد و هر نهادی که کمترین مدت را در این باره پیشنهاد دهد، در مناقصه برنده است. البته این موارد در طرح پیشنهادی وجود نداشته و به‌عنوان جزئیات طرح، قابل بحث است. چراکه کشورهایی همچون ترکیه و چین، چنین نوع قراردادهایی را به‌صورت مذکور واگذار کرده‌اند.

حقوق و تعهدات طرفین در قراردادهای بی او تی در فصل سوم تشریح شد. طرح پیشنهادی وزارت صمت، در قالب قراردادهای مذکور داده شده و لذا صور عمومی حقوق و تعهدات طرفین در آن رعایت گردیده است. اما همان‌طور که بیان شد، وزارت باهدف تشویق سرمایه‌گذاران، برخی تعهدات ویژه را برای خود پذیرفته که حقوق سرمایه‌گذاران محسوب می‌شود و لذا صورت عمومی حقوق و تعهدات این قرارداد را تحت تأثیر قرار داده است، ضمن اینکه الزامات خاصی نیز برای سرمایه‌گذاران تعیین کرده است. در اینجا به اهم تعهدات ویژه سرمایه‌گذار و سرمایه پذیر اشاره شده است.

۴-۳-۱ سرمایه‌گذار

برای سرمایه‌گذار تعهداتی در نظر گرفته شده که به شرح ذیل می‌باشند: (اردستانی، ۱۴۰۰: ۷۵).

- ✓ عدم خام فروشی محصولات و فروش محصول نهایی مطابق با قرارداد.
- ✓ سرمایه‌گذاری و راه‌اندازی هلدینگ مورد توافق با وزارت صمت.
- ✓ به‌کارگیری ساختمان‌های قابل حمل همچون کانکس و عدم تأسیس ساختمان‌های بنای غیرقابل جابجایی.

- ✓ انتقال فناوری و عدم ادعای حق مالکیت معنوی برای آن.
- ✓ واگذاری کامل طرح پس از پایان مهلت قرارداد.
- ✓ رعایت اصول ایمنی محافظت از محیطزیست بسته به نوع طرح که مورد تأیید سازمان حفاظت محیطزیست و وزارت صمت قرار گرفته باشد.
- ✓ عدم احتکار محصولات تولیدی.
- ✓ رعایت حداقل سقف تولیدات که در قرارداد مشخص شده است.
- ✓ تعهد به تسویه تمامی بدهی‌های شرکت تا پایان مدت بهره‌برداری.
- ✓ ساخت پروژه با عمر مشخصی که در قرارداد تعیین شده است.
- ✓ تعهد به منع تخریب محیطزیست.

۴-۳-۲ سرمایه پذیر

در این قرارداد وزارت صمت، کارفرما محسوب شده و تعهدات در نظر گرفته شده برای این وزارت به شرح ذیل می‌باشد:

(اردستانی، ۱۴۰۰: ۷۵).

- ✓ اعطای ارز دولتی در صورت نیاز به واردات تکنولوژی و پیگیری‌های مرتبط با تأمین آن.
- ✓ افزایش سهم دولت در پرداخت حق بیمه تأمین اجتماعی کارکنان.
- ✓ پیگیری اقدامات حقوقی در راستای معافیت از مالیات، عوارض و دیگر واجبات دولتی که به موجب طرح، سرمایه‌گذار از پرداخت آن معاف شده است.
- ✓ اولویت قرار دادن سرمایه‌گذار در قرارداد پیمانکاری اداره طرح پس از دوره واگذاری.
- ✓ افزایش طول دوره بهره‌برداری بسته به وسعت تأسیس طرح و سرمایه‌گذاری.
- ✓ تسهیل صادرات محصولات تولیدی سرمایه‌گذار در صورت عدم تعارض با منافع اقتصادی کشور.
- ✓ واگذاری زمین به مقدار موردنیاز جهت اجرای طرح.
- ✓ اولویت قرار دادن خرید محصول تولیدی سرمایه‌گذار در تأمین نیاز سازمان‌های دولتی.
- ✓ تسهیل ضمانت قرار دادن طرح در راستای بازپرداخت وام‌های اعطایی.
- ✓ انتقال هلدینگ به نزدیک‌ترین معدن مشابه پس از پایان عمر معدن پیشین.

✓ در صورت نیاز، لزوم پیگیری تأمین انرژی و اعطای آن به سرمایه‌گذار با نرخ تمام‌شده بدون سود.

در این طرح، برای نخستین بار الزام به اجرای یک هلدینگ در قرارداد توصیه‌شده است. طرح‌های پیشین معمولاً به صورت یک موضوع مشخص همچون ساخت یک تصفیه‌خانه بود. اما در این طرح، احتمال تأسیس دو یا چند واحد تأسیسی به صورت هم‌زمان بوده که خوراک هر واحد، محصول واحد دیگر است. پیچیدگی بیشتر این طرح به نسبت دیگر قراردادهای بی‌اوتی، می‌تواند جذابیت این طرح را برای سرمایه‌گذاران کاهش دهد. اما به صورت نانوشته توصیه‌شده که محاسبات مرتبط با سود سرمایه‌گذار، می‌بایست به گونه‌ای باشد که از دیگر صور بی‌اوتی برای آنان منفعت بیشتری داشته باشد. الزام به نزدیک بودن تأسیس شرکت‌های تولیدی در محل معدن، هزینه حمل را کاهش داده و به همین جهت، هزینه تولید نهایی کاهش خواهد یافت. همچنین وابسته بودن زمان بهره‌برداری به وسعت سرمایه‌گذاری، تفاوت دیگر این طرح با دیگر صور بی‌اوتی می‌باشد. در این قرارداد، حداقل ظرفیت برای واحد در نظر گرفته‌شده و از دیدگاه اقتصادی، سرمایه‌گذار می‌تواند تا رسیدن به حداکثر ظرفیت تولید براساس مواد خام موجود، سرمایه‌گذاری خود را افزایش دهد. دولت باهدف تشویق سرمایه‌گذاران به حضور در طرح، تأکید کرده که مدت‌زمان بهره‌برداری را برای آنان بیشتر خواهد نمود و این مسئله براساس قاعده فقهی انصاف، امکان‌پذیر است.

۵- روش پژوهش

از آنجاکه این تحقیق از پژوهش‌های بنیادی از نوع مطالعه تحلیلی-توصیفی است که در آن از روش‌های استدلال و تحلیل عقلایی بر پایه‌ی مطالعات اسنادی (کتابخانه‌ای) بهره گرفته می‌شود، لذا روش گردآوری اطلاعات روش کتابخانه‌ای می‌باشد که ماخذیابی، گام نخست این پژوهش خواهد بود و از طریق فیش‌برداری یا تحقیق و تفحص در آثار علمی بهره‌مند شده است.

۶- یافته‌ها

پرواضح است که امتیازات اعطایی به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی می‌بایست از نظر اقتصادی برای آن‌ها به صرفه تلقی شود. در مورد صنعت برق بیان شد که سازوکار «بی‌اوتی» در این صنعت صرفه اقتصادی ندارد. در خصوص معادن نیز واگذاری «بی‌اوتی» به طریق سنتی نمی‌تواند برای سرمایه‌گذار منافع اقتصادی ایجاد نماید؛ می‌بایست از طریق اعطای امتیازات ویژه در این نوع واگذاری منافع اقتصادی ایجاد نمود. چنانچه عنوان گردید، اعطای ارز دولتی، ضمانت پیمانکاری نگهداری پس از پایان دوره و چند امتیاز دیگر از مشخصه‌های واگذاری معادن به طریق «بی‌اوتی» می‌باشد. در عین حال پیمانکار می‌بایست متعهد به راه‌اندازی هلدینگ شده تا با

خام‌فروشی مبارزه شده و ارزش‌افزوده بیشتری نصیب کشور گردد. بنابراین امتیازات ویژه برای دو طرف لحاظ شده تا منافع اقتصادی دوطرفه ایجاد شود. درعین حال سازوکار سنتی بی.اوتی در صنعت آب و فاضلاب دارای صرفه اقتصادی می‌باشد. در خصوص صنایع نفت و گاز بحث نشد؛ اما به ذکر این نکته اکتفاء می‌گردد که منافع اقتصادی صنایع نفت و گاز آن قدر زیاد است که نیازی به واگذاری به طریق بی.اوتی نبوده و در صورت واگذاری نیز مدت نگهداری از آن می‌بایست کوتاه باشد؛ چراکه در طول مدت زمان کوتاه، منافع اقتصادی برای پیمانکار ایجاد می‌شود. اما در صورت واگذاری نیز می‌بایست برای نگهداری از پیمانکار بخش خصوصی استفاده نمود.

در نهایت اینکه اقلیم کشور ما برای انرژی‌های تجدیدپذیر بسیار مناسب بوده و طبق ارزیابی کارشناسان در صورتی که تمامی بیابان‌ها و کویرهای کشور برای انرژی خورشیدی تجهیز شوند؛ برق تمامی جهان تأمین خواهد شد. برای بهره‌برداری از این گونه صنایع، نیاز است که با وضع قوانین، برای سرمایه‌داران منافع اقتصادی ایجاد نمود که در قالب حقوق و تعهدات طرفین ممکن خواهد بود. در انرژی خورشیدی، تشویق بخش خصوصی و واگذاری به صورت کامل توصیه شده تا بلکه در درازمدت قادر به تأمین انرژی موردنیاز بوده و درعین حال مبلغ خرید برق تضمینی می‌بایست برای سرمایه‌داران ایجاد انگیزه نماید.

۷- جمع بندی و نتیجه گیری

نتیجه اینکه اقلیم کشور ما مستعد توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر تولید برق، فرآورده‌های معدنی و تصفیه فاضلاب می‌باشد. صنعت نفت و گاز به دلیل بازدهی ذاتی، نیازی به تغییر نوع واگذاری ندارد. اما توصیه شده که با وضع قوانین و مقررات مرتبط، برای سرمایه‌داران این بخش منافع اقتصادی به صرفه ایجاد کرد. در خصوص معادن، امتیازات ویژه سازوکار «بی.اوتی» در چارچوب تضمین آینده شغلی پس از واگذاری و در قبال آن الزام به تشکیل هلدینگ می‌تواند کارساز باشد که نیاز است در قالب مقررات اجرایی و فرم قراردادی تهیه شود. در صنایع تصفیه‌خانه، سازوکار «بی.اوتی» به صورت سنتی کارگشاست و نیاز به قانون‌گذاری مرتبط دارد. در خصوص تولید برق نیز تشویق بخش خصوصی با تنظیم قیمت به صرفه توصیه شده که نیاز است به صورت تقنینی - اجرایی پیگیری شود.

منابع

الف) فارسی

۱. اردستانی، ابراهیم (۱۴۰۰) آثار حقوقی به کارگیری قراردادهای ساخت-بهره برداری- واگذاری در معادن کشور، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیک، کارشناسی ارشد.
۲. اسکندری، حامد (۱۳۹۲) بررسی تعهدات طرفین در قراردادهای ساخت، بهره برداری و انتقال، دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود. استاد راهنما دکتر غلامرضا عبدلی
۳. اعلائی فرد، محمد علی (۱۳۹۴) حقوق تجارت بین الملل، تهران، جاودانه، جنگل، جلد اول، چاپ اول.
۴. امامیان، سهیل؛ میرجوادی، سیدسجاد؛ جلالی نائینی، سیدغلامرضا؛ شهنائقی، کامران (۱۳۹۵) کاربرد بهینه سازی توده ای ذرات و ارزش خالص فعلی پایدار برای قراردادهای بی او تی، کنفرانس بین المللی مهندسی صنایع و مدیریت، تهران، دبیرخانه دائمی کنفرانس ۴ (۱) ۱۱-۲۹.
۵. امین پور، الهام (۱۳۹۵) حقوق و تعهدات طرفین قراردادهای بی او تی در دوره بهره برداری، تهران، جاودانه جنگل، جلد اول، چاپ اول.
۶. تیموری، محمدصادق؛ جنیدی، لعیا؛ صفری، محمد؛ عباسیان، رضا (۱۳۹۶) تدابیر حقوقی حمایت از مالکیت سرمایه گذار خارجی در حقوق ایران و بین الملل، دانشنامه حقوق و سیاست ۱۳ (۲).
۷. جعفرزاده ورزی، میثم (۱۴۰۱) ارائه الگوی تأثیرگذاری سرمایه گذاری خارجی بر سررئز فناوری حوزه انرژی های تجدید پذیر ایران های تجدید پذیر ایران، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.
۸. جعفرنژاد، امیرعلی (۱۳۹۸) توسعه سرمایه گذاری خارجی، تهران، قانون یار، جلد اول، چاپ اول.
۹. حسین زاده، خدیجه؛ موسوی باردئی، سید احمد؛ ماهرزاده، طاهره؛ تقی لو، زینب (۱۴۰۱) مولفه های تمدن ساز سبک زندگی در حوزه مصرف از منظر مقام معظم رهبری (مدظله)، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.
۱۰. داودیان، حیدر؛ اکبری لر، حسین؛ الوند، رمضانعلی؛ سید کلبادی، سیدمهدهدی (۱۳۹۵) ارزیابی عملکرد قراردادهای بی او تی در توسعه ساخت و توسعه سازه های زیربنایی، کنفرانس بین المللی نخبگان مدیریت، تهران، موسسه سرآمد همایش کارین ۵ (۴) ۱۲-۲۶.
۱۱. شیخ، جاوید؛ کارگر، هاشم (۱۴۰۱) تأثیر استراتژی تحلیل محیطی کارآفرینان بر عملکرد سازمان در شرکت های کوچک و متوسط به عنوان الگوی پیشرفت، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.
۱۲. شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۴) قراردادهای بی او تی: تنظیم قوانین، ساختار قوانین حاکم، تهران، نشر میزان، جلد اول، چاپ اول.
۱۳. شیروی، عبدالحسین (۱۴۰۰) داوری تجاری بین المللی، تهران، سمت، جلد اول، چاپ یازدهم.
۱۴. صادقی، محسن؛ سلیمان زاده، سمیرا (۱۳۹۶) مقایسه ابعاد حقوقی اعتبارات اسنادی و تعهد پرداخت بانکی، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی ۴۷ (۴).
۱۵. صفایی شکیب، علی؛ صفایی، صفی اله؛ موسیوند، مریم (۱۴۰۱) بررسی تأثیر دینداری بر امنیت شغلی در بین کارکنان مرکز بهداشت شهرستان همدان، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.
۱۶. علیزاده، محمدعلی؛ رضائی، مجتبی؛ حجتی؛ سید عبدالله، اسکندری؛ کریم؛ بهلولی، نادر (۱۴۰۱) طراحی الگوی جهانی پیشنهادی مدیریت اسلامی - ایرانی پیشرفت، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.
۱۷. غمامی، مجید؛ یادگاری، فهیمه (۱۳۹۸) حقوق سرمایه گذاری بین المللی، تهران، مجد، جلد اول، چاپ اول.

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

۱۸. کوکبی، امین (۱۳۹۶) نگاهی فراگیر و همه جانبه به قراردادهای ساخت بهره برداری انتقال، سومین همایش بین‌المللی معماری عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، تهران.
۱۹. مرادی، محمد (۱۳۹۰) مالکیت بر معدن، تهران، آفتاب، جلد اول، چاپ اول.
۲۰. نودری پور، علیرضا؛ شریبانی، قاسم؛ میترا؛ اولاد؛ غفاری، پریسا (۱۳۹۶) مشارکت بخش عمومی - خصوصی در صنعت آب و فاضلاب "مطالعه موردی نمونه کشورهای حوزه آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین" نشریه آب و توسعه پایدار، ۴ (۱).
۲۱. واحدی، محمدرضا؛ رسول‌زاده، طیبه (۱۳۹۶) تحلیل اعتبارات اسنادی و چالش‌های آن در بانکداری ایران، سومین کنفرانس سراسری حقوق و مطالعات قضایی، بصورت الکترونیکی، پردیس بین‌الملل توسعه ایده هزاره ۲۴ (۴).
۲۲. وثوقی، ونداد؛ وثوقی پویان (۱۳۹۶) بررسی و شناخت قرارداد مشارکتی به روش بی‌اوتی در پروژه‌های زیربنایی آب و فاضلاب، کنفرانس ملی علوم مهندسی، تهران، شرکت توسعه دانش فرزندگان.

ب- عربی

۱. انصاری، شیخ مرتضی (۱۴۲۰ ه.ق) رسائل فقهیه، قم، مجمع الفکر الاسلامی محقق، جلد اول، چاپ اول.
۲. حلّی، علامه، ابی منصور حسن بن یوسف بن مطهر (۱۴۰۹ ه.ق) شرائع الاسلام، قم، امیر، جلد اول، چاپ اول.
۳. نائینی، محمدحسین (۱۴۱۳ ه.ق) فوائداصول، قم، آل بیت، جلد سوم، چاپ هفتم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی